

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 10 Jild 4
2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 10 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалохонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Муҳаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолiddиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пулатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Jale Özlem, Murodaliev Rakhmonali, Askarov Ollabergan</i> ABOUT ARCHAEOLOGICAL SURVEY IN TASHKENT REGION (2022)	9-17
<i>Хомиджонова Мафтунахон</i> АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ СЕВЕРО-ЗАПАДНОЙ УСТРУШАНЫ, В ЧАСТНОСТИ БАСЕЙНА ЗААМИНСУ	18-26
<i>Nig'matullayev Ibrohim</i> SHIA JAMOALARINING MUQADDAS JOYLARI VA ZIYORATLARI	27-32
<i>Arslonbekov Nursulton</i> ZIYOVUDDINXON IBN ESHON BOBOXONNING ARAB MAMLUKATLARIDA BO'LGAN DASTLABKI SAFARI VA UNING NATIJALARI	33-36
<i>Nasirillayeva Nodirabegim</i> ABDULLA NOSIROVNING "TURON" KUTUBXONASIDAGI FAOILAYATI	37-42
<i>Tuyev Fazliddin</i> NAVOIY VILOYATIDA SOG'LIQNI SAQLASH BORASIDA O'ZARO TASHQI HAMKORLIK ALOQALARI	43-47
<i>Davlatova Shoirra</i> TURKISTON SOVET AVTONOMIYASINING E'LON QILINISHI VA O'LKADA BOLSHEVIKLARNING BOSHQARUV TASHKILOTLARI	48-53
<i>Muminov Azizbek</i> TURIZM SOHASIDA EKOLOGIK BILIM VA EKOLOGIK MADANIYATNI YUKSALTIRISH	54-59
<i>Abdullayev Elbek</i> AMIR TEMUR VA MUZAFFARIYLAR DAVLATI O'RTASIDA MUNOSABATLARNI YO'LGA QO'YILISHI	60-63
<i>Turg'unov Sherzod</i> NAMANGAN VILOYATI SANOAT KORXONALARIDA MEHNATKASHLAR UCHUN YARATILGAN SOG'LIKNI SAQLASH, SPORT-SOG'LOMLASHTIRISH VA MADANIY – MA'RIFIY SOHADAGI SHAROITLAR HAQIDA FIKR MULOHAZALAR	64-71

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Berdaliyeva Muxabbatxon</i> O'ZBEKISTONDA UY-JOYNI MOLIYALASHTIRISHNI TARTIBGA SOLISH: IQTISODIY VA HUQUQIY JIHATLARI	72-79
<i>Ergashev Jahongir</i> KICHIK BIZNES FAOLIYATIDA TA'MINOT ZANJIRINI BOSHQARISHNING NAZARIY JIHATLARI	80-84
<i>Imomov Xolmurod</i> TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY YONDASHUVLARI	85-90

<i>Атамуратов Шерзод, Самадов Салоҳиддин</i> ИННОВАЦИОН ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТНИ МОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ- УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ	91-99
<i>Қодиров Музаффар</i> РАҚОБАТ МУҲИТИДА ТАШКИЛОТЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ СТРАТЕГИЯСИ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ	100-108
<i>Amiriddinova Muslima</i> ANALYSIS OF TOURISM SERVICE TYPE AND GENERAL CATERING TO INCREASE THE TRAFFIC AND TRAFFIC	109-114
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Yuldashev Tazabay</i> DARVIN VA MARKS TA'LIMOTI INSON BORLIG'INI OBYEKTIV TUSHUNTIRISHNING XULOSASI SIFATIDA	115-119
<i>Sultanov Og'abek</i> SHARQDA YOSHLAR MAS'ULIYATIGA DOIR FALSAFIY QARASHLAR RIVOJI	120-123
<i>Tursunkulova Shaxnoza</i> HADISLARDA INSONNING GO'ZAL FAZILATLARI XUSUSIDA	124-127
<i>Khushbokov Oybek</i> THE "TEACHER" PHENOMENON IN THE HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL SPACE OF CULTURE	128-134
<i>Tojaliyev Abduqosim</i> YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTIDA ZAMONAVIY KADRLAR TAYYORLASH TIZIMINING INNOVATSION ISTIQBOLLARI	135-139
<i>Sadullaeva Matluba</i> NUMBER AS THE ESSENCE OF THINGS: PYTHAGOREAN PHILOSOPHY	140-145
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Mirzakamolova Maftuna</i> ASSOCIATIV LINGVISTIKA VA UNING XUSUSIYATLARI	146-150
<i>Temirova Hayotxon</i> DIALECT CLASSIFICATION AND PHONETIC CHARACTERISTICS OF UZBEK DIALECTS IN THE SURKHANDARYA REGION	151-155
<i>Surmilova Elena</i> LINGUISTIC AND CULTURAL CHARACTERISTICS OF TONGUE TWISTERS: A LITERATURE REVIEW	156-164
<i>Mahmudova Nigoraxon</i> PRAGMALINGVISTIKADA IKKI YO'NALISH	165-169
<i>Ergasheva Gulshan</i> NEMISCHA FRAZEOLOGIZMLARNING STRUKTUR-SEMANTIK TAHLILI (INSON INTELLEKTUAL SALOHİYATINI IFODALOVCHI IBORALAR MISOLIDA)	170-174
<i>Masharipova Valentina</i> DIFFICULTIES CLASSIFYING PARALINGUISTIC MEANS IN A LITERARY TEXT	175-182

Ibragimova Gulshan

O'ZBEK SHOIRLARI VA ADIBLARI IJODIDA CHINOR DARAXTI OBRAZI 183-188

12.00.00 – YURIDIK FANLAR*Халиқулов Комолиддин*“COMITAS GENTIUM” ДОКТРИНАСИННИНГ ХОРИЖИЙ ДАВЛАТ СУД
ҚАРОПЛАРИНИ ТАҲ ОЛИШ ВА ИЖРО ЭТИШГА ТАЪСИРИ 189-195*Yakubov Xushnudbek*

TERRORIZMNING KELIB CHIQISH SABAB VA OMILLARI 196-202

*Mutalov Oybek*O'ZBEKISTONDA ELEKTRON SHARTNOMALARNING HUQUQIY TARTIBI:
MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR 203-208*O'razbayev Laziz*DAVLAT BUYURTMASI ASOSIDA YARATILGAN MUALLIFLIK HUQUQI
OBJEKTLARINING HAMDA XIZMAT ASARINING O'ZIGA XOS JIHATLARI 209-214*Arslonqulova Aziza*INTELLEKTUAL MULK HUQUQINI XALQARO XUSUSIY HUQUQDA TARTIBGA
SOLISH MASALALARI 215-219**13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI***Saidova Kamola*КОМПАРАТИВНЫЙ АНАЛИЗ РОЛИ ШКОЛЫ И УНИВЕРСИТЕТА В ВОСПИТАНИИ
ЗАПАДНОЙ МОЛОДЕЖИ 220-225*Jumaniyozova Muhayyo*OLIV TA'LIMDA IJTIMOIV-GUMANITAR FANLARNI O'QITISHGA
KREATIV YONDASHUVNING ZARURATI 226-232*O'smanova Diloromxon*BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING ADABIY-NUTQIV KOMPETENSIYALARINI
SHAKLLANTIRISH VA TASHXISLASHNING ASOSIV MEZONLARINI ANIQLASH 233-240*Nasriddinov Dadaxon*OLIV HARBIV TA'LIMDA FIZIKA O'QITISH SAMARADORLIGINI MOBIL ILOVALAR VA
ROBOTOTEKNIKA ELEMENTLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH YUZASIDAN
AMALGA OSHIRILGAN ISHLAR 241-250*Fayziyeva Dildora, Rajabova Gulchexra*BO'LAJAK PEDAGOGLARNING MEDIA KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH
ISTIQBOLLARI 251-259*Marhabo Sayfulloyevna*BUXORO JADIDLARINING TA'LIM-TARBIYAGA OIV ASARLARIDA MILLIV
TARBIYA MUAMMO SIFATIDA 260-267*Юсупов Лутфуллоҳ*

КРЕАТИВ ТАЪЛИМНИ ЖАМИЯТ РАВНАҚИДАГИ АҲАМИЯТИ 268-272

Norboyev Farhod

INNOVATSIYALAR MANBALARI: AKTYOR-TARMOQ NAZARIYASI 273-278

Received: 30 September 2024

Accepted: 5 October 2024

Published: 15 October 2024

Article / Original Paper

TWO DIRECTIONS IN PRAGMALINGUISTICS

Mahmudova Nigorakhan Boykozi kizi

Doctoral student of Namangan State University

Email: nigoraxon12@gmail.com

Abstract. In this article, some points of view are presented in pragmalinguistics in terms of two directions. The phrase pragmalinguistics includes two concepts: pragmatics and linguistics. This scientific field deals with the study of the relationship between the meaning of language and how it is used. Pragmalinguistics also helps to understand the social context of language-related actions and the goals and intentions of language users.

Key words: Pragmalinguistics, pragmatics, linguistics, social context, concepts, social aspects of language.

PRAGMALINGVISTIKADA IKKI YO'NALISH

Mahmudova Nigoraxon Boyqo'zi qizi

Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada pragmalingvistikada ikki yo'nalish xususida ayrim fikr-mulohazalar bayon etilgan. Pragmalingvistika so'z birikmasi ikki tushunchani o'z ichiga oladi: Pragmalingvistika va lingvistik. Bu ilmiy soha tilning ma'nosi va uni qanday qo'llanilishi o'rtasidagi aloqani o'rganish bilan shug'ullanadi. Pragmalingvistika, shuningdek, til bilan bog'liq harakatlarning ijtimoiy kontekstini va til foydalanuvchilarining maqsad va niyatlarini tushunishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Pragmalingvistika, Pragmalingvistika, lingvistik, ijtimoiy kontekst, tushunchalar, tilning ijtimoiy aspektlari.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I10Y2024N26>

Kirish. Pragmalingvistika tilshunoslikning mustaqil yo'nalishi sifatida o'tgan asrning 60-70-yillarida shakllandi. 1970-yilda Dordrext shahrida «Tabiiy tillar Pragmalingvistikasi» mavzusida xalqaro konferensiya bo'lib o'tdi. Ushbu anjumanda o'qilgan ma'ruzalar to'plamining muharriri, Tell-Aviv universitetining professori M.Bar Hillelning «So'z boshi»da qayd qilishicha, anjuman ishtirokchilari yakdillik bilan «Tabiiy til vositasida bajariladigan muloqotning pragmatik xususiyatlari ushbu muloqotning sintaktik va semantik xususiyatlari kabi lingvistik nazariya doirasida o'rganilishi lozim» degan xulosaga kelishdi. Pragmalingvistikaning «qayta tug'ilish davri»[1.38-b] - deb e'tirof etilgan xuddi shu paytdan boshlab, xorijiy tilshunoslikda haqiqiy pragmatik ko'tarilish yuzaga keldi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Bu mavzuga oid qator anjumanlar, yig'inlar o'tkazildi, chop qilinayotgan to'plamlar, ilmiy tadqiqotlarning chegarasi yo'q, Journal of Pragmatics tom ma'noda xalqaro nashrga aylandi. Bu darajada jo'shqin rivojlanayotgan fan sohasining to'liq shakllanishi va o'zligini aniqlashi uchun uning predmetini, asosiy tushunchalarini va tamoyillarini belgilab olish zarurati paydo bo'ladi. Afsuski, qator tadqiqotchilarning urinishlariga qaramasdan, bu muammo o'z yechimini topganicha yo'q,

hanuz Pragmalingvistikaning boshqa tilshunoslik sohalari qatorida tutgan oʻrni, uning sohalararo munosabati haqida aytilayotgan fikrlarning oxiri koʻrinmayapti. Bu bir tomondan, yaxshi, sohaning muhimligi, koʻtarilayotgan masalalarining koʻpligi, tanlangan yoʻnalishning dolzarbligi barchaning eʼtiborini tortayotganligi isbotidir. Ikkinchidan esa, soha predmetining ravshan boʻlmasligi, tamoyillar chalkashligi, murojaat qilinayotgan tamoyil, tushunchalarning betartib qoʻllanishiga, xulosalarning noaniqligiga sabab boʻlishini ham unutmazlik kerak.

Tahlil va natijalar. Pragmalingvistika soʻz birikmasi ikki asosiy tushunchani oʻz ichiga oladi: pragmalingvistika va lingvistika. Bu ilmiy soha tilning maʼnosi va uni qanday ishlatish oʻrtasidagi aloqalarni oʻrganadi. Pragmalingvistika shuningdek, tilga oid harakatlarning ijtimoiy kontekstini va til foydalanuvchilarining maqsad va niyatlarini tushunishga yordam beradi.

Pragmalingvistika 20-asrning oʻrtalarida rivojlanishni boshladi, bu vaqtga kelib tilshunoslikda strukturalizm va generativizm kabi yondashuvlar oʻzining choʻqqilariga yetgan edi. Olimlar tilning faqat tuzilishi emas, balki uning ijtimoiy va madaniy kontekstdagi qoʻllanilishini ham oʻrganish kerakligini taʼkidlay boshladilar. Jumladan, Charles Morrisning semiotika nazariyasi va J.L.Austin hamda John Searle kabi olimlarning nutq harakatlari nazariyasi pragmalingvistikaning shakllanishida muhim rol oʻynadi[2.25-b].

Pragmalingvistika quyidagi asosiy tushunchalarni oʻz ichiga oladi:

- Nutq harakatlari nazariyasi: Bu nazariya til foydalanuvchilari oʻz soʻzlaridan maʼlum bir natijaga erishish uchun qanday foydalanishini tushuntiradi. Masalan, “Eshikni yopib qoʻy” degan jumla buyruq hisoblanadi va bu orqali maʼlum bir harakatni amalga oshirish maqsad qilingan.

- Koʻrsatkichlar nazariyasi: Til elementlarining (masalan, zamirlar, ishora soʻzlar) qanday qoʻllanilishi va ularning muloqotdagi oʻzgaruvchan maʼnosini oʻrganadi.

- Implicatura: Nutqda aytilgan va aytilmagan narsalar oʻrtasidagi maʼnoni tushunish. Masalan, “Kechirasiz, oʻtib ketsam mumkinmi?” deb soʻrash orqali, gapiruvchi yoʻl berishni soʻraydi[3.42-b].

Pragmalingvistika oʻzining tahliliy shakllanishida turli ilmiy maktablarning yondashuvlaridan foydalangan. Tilning ijtimoiy aspektlarini chuqurroq tushunish uchun diskurs tahlili va matnshunoslik kabi sohalar bilan hamkorlik qilinadi. Shuningdek, antropologiya, psixologiya va sotsiologiya kabi boshqa fanlar bilan integratsiya pragmalingvistikaning metodologiyasini boyitgan.

Zamonaviy pragmalingvistika, oʻzining koʻp qirraliligi va interdisiplinligi bilan ajralib turadi. Bu sohada olib borilayotgan tadqiqotlar turli tillardagi muloqot xususiyatlari va madaniyatlararo farqlarni oʻrganishga qaratilgan. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar va sunʼiy intellekt dasturlarining tilni qay darajada samarali tushunishini va ishlatishini baholash ham muhim mavzulardan biridir.

Pragmalingvistika sohasida til va madaniyat oʻrtasidagi aloqani tushunish muhimdir. Har bir madaniyatning oʻziga xos til qoʻllanilishi, nutq meʼyorlari va muloqot uslublari mavjud[4.42-b]. Masalan, baʼzi madaniyatlarda toʻgʻridan-toʻgʻri gapirish maʼqullanadi, boshqalarda esa koʻproq aylanma soʻzlar ishlatiladi. Pragmalingvistlar ushbu farqlarni aniqlash orqali tilning madaniy kontekstini chuqurroq tushunishga harakat qiladilar.

Zamonaviy dunyoda texnologiya til oʻrganish va uni qoʻllash sohasida muhim oʻrin tutadi. Pragmalingvistika sohasidagi tadqiqotlar, shuningdek, chatbotlar, yordamchi dasturlar va boshqa sunʼiy intellekt ilovalarida tilni qanday qoʻllash mumkinligini oʻrganadi[4.43-b]. Bu ilovalar turli til modellarini va nutqni tanish algoritmlarini qoʻllagan holda, foydalanuvchilarning soʻrovlari va murojaatlariga javob berishga qaratilgan.

Pragmalingvistika taʼlim sohasida ham keng qoʻllaniladi. Oʻqituvchilar va til oʻrganuvchilar uchun tilning pragmatik jihatlarini tushunish, samarali kommunikatsiya qobiliyatlarini rivojlantirishda juda muhimdir. Til oʻrganish dasturlari va kurslari tilning maʼno

va kontekstini chuqurroq tushunishga yordam beruvchi pragmalingsvistik yondashuvlarni o'z ichiga olishi kerak.

Pragmalingsvistikaning yana bir muhim jihati nutq etikasi bilan bog'liqdir. Til foydalanishdagi etik me'yorlar, nutqning ijtimoiy ta'siri va bu ta'sirlarning adolatli hamda inklyuziv jamiyat qurishdagi o'rni sohada katta qiziqish uyg'otadi. Olimlar nutqning kuchini va uni ijtimoiy o'zgarishlar yoki stereotiplarni mustahkamlash yoki buzishda qanday qo'llanilishi mumkinligini o'rganishadi.

Pragmalingsvistika, shuningdek, til psixologiyasi bilan yaqin aloqada bo'ladi. Foydalanuvchilarning tilni qanday qabul qilishi va tushunishi, shu bilan birga, tilning shaxsiy identitet va guruhga mansublik hissiyotiga qanday ta'sir qilishini o'rganish soha mutaxassislari uchun qiziqarli tadqiqot mavzularidan biridir. Til orqali o'zini ifoda etish va boshqalarni tushunish qobiliyatlarini o'rganish, psixologiya va pragmalingsvistika o'rtasidagi kesishish nuqtalaridir.

"Pragmalingsvistika" N.I.Serkova ushbu atama tushunchaning turli talqinlari haqida umumiy fikrni kengroq va torroq yaratish, ishlatish mumkinligini ta'kidlaydi. Ushbu konsepsiyaga murojaat qiladi va aloqa psixopatologiyasi yoki ramz tizimlari evolyutsiyasi bo'yicha tadqiqotchilar, pragmatik va psixologik aloqaga e'tibor qaratish davomida sodir bo'ladigan biologik va sotsiologik hodisalar tilning ishlashi va boshqa tomondan, "Pragmalingsvistika" atamasi lingvistik semiotika bo'limi naturalizm bilan bog'liq ekanligini ta'kidlaydi. Biroq, bu jihatdan pragmalingsvistika tushunchasi turlicha talqin qilinadi, muayyan yo'nalishning maqsad va usullariga bog'liq. Maktab vakillari C.Morris va L.Vittgenshteyn g'oyalarni rivojlantirish lingvistik falsafada J.Ostin va J.R.Searl nazariyani ishlab chiqdilar. Ularning tadqiqotlari uchun boshlang'ich nuqta tilni harakat sifatida tushunish edi, bu nutq aktlari nazariyasining paydo bo'lishiga olib keldi.

Pragmalingsvistikaning asosiy vazifasi, T.A. van Deyk "moslik shartlari" deb ataladigan spetsifikatsiya, ya'ni bu shartlar unda ma'lum bir ibora vazifasini bajaradi (yoki hisobga olinadi) mos (ba'zi kontekst uchun) nutq harakati sifatida empirik pragmalingsvistikaning vazifalariga ishlab chiqarishning kognitiv modelini ishlab chiqish kiradi va nutqiy harakatlarni tushunish, shuningdek, kommunikativ o'zaro ta'sir modellari va muayyan ijtimoiy-madaniy vaziyatlarda tildan foydalanishni belgilaydi.

Searl yondashuvining tanqidchilari (xususan, J.Tomas, D.Frank va boshqalar) shunday deb hisoblaydilar. rasmiy qoidalar tizimini hamma narsaga, turli xil nutqiy harakatlarga tatbiq etib bo'lmaydi. Haqiqiy hayotdagi mezonlar muloqot ishtirokchilari nutqni idrok etish va tushunishda boshqariladi; funksional, psixologik, hissiy va madaniy xususiyatga ega bo'lib, ular maqsadlar, sabablar bilan bog'liq. Shuning uchun pragmalingsvistikani qoidalar nuqtai nazaridan ko'rib chiqish mumkin emas. Kelajakda pragmalingsvistika ma'noni o'rganish sifatida tushunila boshlandi. Kontekst yoki lingvistik birliklarning ma'nosi, ular jarayonida qo'llanish (kontekstdagi ma'no, qo'llanish ma'nosi) paydo bo'ladi. Ta'riflash uchun bu yondashuv pragmatistlarni Jeffri Lich va Stiven Levinson asarlarida kuzatish mumkin. S. Levinson pragmalingsvistikani tildan foydalanishni o'rganish kabi semantikadan farqli o'laroq lingvistik ma'noni o'rganish deb atagan. J.Lich talqin qilgan pragmalingsvistika nutq holatlariga nisbatan ma'noni o'rganish sifatida, ya'ni bayonotning ma'nosi ("nutq vaziyatlariga nisbatan ma'noni o'rganish"), tildagi ma'noni o'rganuvchi semantikadan farqli o'laroq pragmatik ma'no so'zlovchining niyatini bildirishini J.Lich ta'kidladi. Pragmatik ma'no nazariyasi G.P. asarlarida ishlab chiqilgan. Aynan Gris so'zma-so'z bo'lmagan ma'nolarni tahlil qilishga e'tibor qaratdi, iboralar va tilshunoslikka ega bo'lgan adresat ekanligini aniqladi. Kompotensiya – so'zlovchining niyati bayonotning ma'nosidan farq qilishini tushunishga qodir. Kommunikativ postulatlar xulosa chiqarishga imkon beradi.

So'z birikmalari aslida ma'noga kirmaydigan komponentlar bo'lib, ular gaplar va kommunikatsiyalarni tashkil qiladi, lekin tinglovchi tomonidan bevosita harakatda idrok etiladi. Shu nuqtai nazardan, Grice "ma'ruzachining ma'nosi" atamasini ilgari surdi, bu esa

soʻzlovchining niyati bilan bogʻliq boʻlib, uning asosiy maqsadi qabul qiluvchiga taʼsir koʻrsatish, uni majburlashdir. Grice bayonotlarni implikasiya deb atadi va koʻpchilik tadqiqotlarga hissa qoʻshdi. Soʻzlovchi maʼnosi tushunchasi bilan izohlangan tadqiqotlar turli nuqtai nazarlardan, ayniqsa, pragmatikadan kelib chiqib, gapning mazmunan tushuniladigan maʼnosi, shartli va bilvosita maʼnolari, ishoralar va allegoriyalarga eʼtibor qaratadi. J. Tomasning pragmatikalingvistikaning taʼrifida "maʼnosi kontekst" oʻrtasida yetarlicha aniq chiziq chizish imkonini bermaydi. Rivojlanishning turli yoʻnalishlarini tahlil qilish natijasida pragmatik maʼno nazariyasi ikki asosiy yondashuvni ajratib koʻrsatadi, har biri oʻz oʻrnida nomukammal hisoblanadi. Shuni taʼkidlash lozimki, oʻzbek tilshunosligida ham bir qator olimlar bu yoʻnalishlarda fikr-mulohazalarini bildirgan. Xususan, pragmatikalingvistika sohasida Sh. Safarov va Hakimovlar oʻz darslik va kitoblari bilan oʻzbek tilshunosligida muhim qadamlarni qoʻygan. Hozirgi kunda pragmatikalingvistika tilshunoslikning asosiy va muhim yoʻnalishlaridan biriga aylanmoqda.

Albatta, mazkur maqolada keltirilgan muammolarni koʻrib chiqish bilan bogʻliq nutqni oʻrganishga pragmatik yondashuv toʻliq emas. Biroq, nazariy adabiyotlarni oʻrganish pragmatikalingvistika fanining shakllanishi va rivojlanishi haqida xulosa chiqarishga hamda pragmatik tahlil metodologiyasini takomillashtirishga imkon beradi. Pragmatikalingvistika, 20-asrning ikkinchi yarmida mantiqiy-falsafiy nazariyalar taʼsirida vujudga kelgan va uzoq vaqt davomida amorf va noaniq ilmiy intizom sifatida qabul qilingan, ammo 21-asr boshida tadqiqot apparati yanada aniq belgilangan mavzularni koʻrsatmoqda. Nutq qoliplarining tabiati haqida faraziy mulohazalar kelib chiqib, haqiqiy nutqni kontekstni hisobga olgan holda oʻrganish zarurligini tushunish, aloqa vaziyatlari va turli xil murakkab birikmalar nuqtai nazaridan hamda lingvistik shakllar va pragmatik oʻrtasidagi oʻzaro bogʻliqlik omillari sanaladi.

Davlat va xalqaro miqyosda til siyosati pragmatikalingvistika sohasining yana bir muhim jihatini tashkil etadi. Til siyosati rasmiy til maqomini, taʼlim tizimlarida til oʻqitish strategiyalarini va koʻp tilli jamiyatlardagi til tengligi masalalarini oʻz ichiga oladi. Pragmatikalingvistik tadqiqotlar, til siyosatining ijtimoiy adolat va etnik hamda madaniy guruhlar oʻrtasidagi munosabatlarga taʼsirini tahlil qiladi.

Kiberpragmatikalingvistika, yaʼni internet muhitida tilni qoʻllash pragmatikalingvistikani yanada dolzarb qiladi. Bu soha, onlayn muloqotda tilning qanday ishlatilishi, internetda til va madaniyatning oʻzaro taʼsiri, shuningdek, virtual muloqotda madaniy tushuncha va identitetlarning ifodalanishini oʻrganadi[5.23]. Masalan, ijtimoiy tarmoqlar va forumlarda foydalanuvchilarning til qoʻllanilishi, emoji va gif-lar orqali emotsiyalarni ifodalash usullari kiberpragmatikalingvistikaning diqqat markazidadir.

Pragmatikalingvistikaning yana bir muhim jihati nutq etikasi bilan bogʻliqdir. Til foydalanishdagi etik meʼyorlar, nutqning ijtimoiy taʼsiri va bu taʼsirlarning adolatli hamda inklyuziv jamiyat qurishdagi oʻrni sohada katta qiziqish uygʻotadi. Olimlar nutqning kuchini va uni ijtimoiy oʻzgarishlar yoki stereotiplarni mustahkamlash yoki buzishda qanday qoʻllanilishi mumkinligini oʻrganishadi[6.33-b].

Xulosa. Pragmatikalingvistika kelajakda ham til va muloqot sohalarida muhim rol oʻynashi kutilmoqda. Texnologiyalarning rivojlanishi, globalizatsiya va demografik oʻzgarishlar tufayli tilshunoslikdagi yondashuvlar ham oʻzgarib boradi. Tilning turli shakllarini, binobarin, sunʼiy intellekt mahsuli boʻlgan til modellarini tushunish va ularni insoniyat manfaatlarini uchun qoʻllash pragmatikalingvistikaning muhim vazifalaridan biri boʻlib qoladi. Mazkur soha til va muloqotning kengroq tushunchasini taqdim etib, insonlararo tushunish va hamkorlikni yaxshilashga yordam beradi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Austin, J.L. (1962). "How to Do Things with Words". Oxford University Press. –P 38.

2. Searle, J. R. (1969). "Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language". Cambridge University Press. –P 24.
3. Morris, C. (1938). "Foundations of the Theory of Signs". University of Chicago Press. P-42.
4. Levinson, S. C. (1983). "Pragmatics". Cambridge University Press. –P 42.
5. Wierzbicka, A. (1991). "Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction". Mouton de Gruyter. –P 38.
6. Searle, J. R. (1969). "Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language". Cambridge University Press. –P 42.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 10 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).